

- розширити посівні площі цукрових буряків з 4 до 5 тис. га, підвищити їх урожайність шляхом вдалого підбору сортів буряків і технології їх вирощування. Валовий збір солодких коренів необхідно довести до 170 тис. т., що дасть змогу працювати на повну потужність Бабинському цукровому заводу і транспортувати сировину з півдня району до Острозького цукрового заводу;
- розширити і вдосконалити переробку сільськогосподарської сировини, що значно збільшить прибуток агропромислових підприємств району, шляхом: переобладнання існуючих промислових переробних підприємств на випуск якісної, конкурентоспроможної продукції та збільшення їх виробничих потужностей (молокопереробні та плодоовочеконсервні підприємства); розширення потужності м'ясопереробних підприємств у 2 рази, що зрівноважило б виробництво м'яса і його переробку в районі; збільшення частки переробки зерна на муку в агропромислових підприємствах, що сприятиме поліпшенню їх матеріального становища;
- покращити соціальну інфраструктуру на селі, оскільки її низький рівень та безробіття є основною причиною міграції молодого населення до міст;
- розвивати фінансово-кредитну інфраструктуру, зокрема товарні біржі і лізингові підприємства, які оптимізуюватимуть діяльність агропромислових підприємств та інтегрують АПК району в ринковий простір України;
- сприяти налагодженню економічних зв'язків та проводити координовану політику щодо створення спільних підприємств з випуску готової сільськогосподарської продукції із підприємствами та організаціями країни.

Література

1. Чернюк Л.Г. Територіальний розвиток АПК України // Регіональні проблеми розвитку агропромислового розвитку України: стан і перспективи вирішення. – К., Знання, 2000. – 20 с.
2. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Проватар Н.І. Географія агропромислових комплексів. – К.: Либідь, 1997. – 236 с.
3. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / За ред. Шаблія О.І. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
4. Территориальная структура производственных комплексов / Под ред. М.М. Паламарчука. – К.: Наукова думка, 1981. – 312 с.

УДК 316.3

Т.Ю. НЕЧИТАЙЛО

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОГО ФАКТОРА НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Трансформаційні процеси національної економічної системи сприяють формуванню низки перетворень в усіх сферах життя країни, що, в свою чергу, обумовлює інституційно-правові зміни в розвитку та життєдіяльності домашніх

господарств. Їх існування та розвиток безпосередню залежать від демографічної ситуації в країні.

Питання динаміки демографічних процесів, їхнього впливу на розвиток суб'єктів соціально-економічної діяльності (зокрема, домогосподарств), шляхи вирішення негативних демографічних тенденцій і т.д. є актуальними і завжди привертають увагу дослідників. Різні аспекти цієї проблематики висвітлені в наукових працях та публікаціях Т. Заяць, Л. Слюсар, В. Юзефовича, Г. Старостенка, П. Шевчука, Є. Захарченка та інших науковців.

Поглиблення кризових явищ в економічній та соціально-демографічній сферах, становлення економічних відносин ринкового характеру, поступова переорієнтація на конкурентоспроможну економіку тощо безпосередньо вплинули на традиційне розуміння заробітної платні (сьогодні вона все частіше має зміст ціни робочої сили), сприяли утворенню нових форм доходів, власності, зайнятості та ін. В умовах цих трансформаційних перетворень виникла проблема адаптації національних домогосподарств до несприятливих тенденцій у суспільному та економічному житті країни. Ця так звана адаптація передбачає активне пожвавлення економічної активності домогосподарств та здійснення низки захисних механізмів з метою максимального пристосування до нестабільних умов життя.

Метою статті є аналіз та обґрунтування впливу демографічної ситуації в Україні на сучасний стан і розвиток національних домогосподарств.

Домогосподарство є найменш захищеним та найбільш уразливим агентом соціально-економічної діяльності поряд з державою та підприємствами. Нині сформувався низка соціально-економічних ризиків для домогосподарств. Метаморфози, які сьогодні відбуваються в національній економіці, сприяли виокремленню певних факторів, що мають безпосередній вплив на сучасний стан та подальший розвиток домогосподарств. З погляду представників інституціональної теорії, під час аналізу сучасного соціально-економічного стану та розвитку домогосподарств доречно враховувати чинники, які раніше для економічної теорії вважалися зовнішніми: соціальні, демографічні, психологічні тощо. На життєдіяльність національних домогосподарств найбільший вплив має демографічний фактор, оскільки від нього безпосередньо залежить формування низки показників, що характеризують сучасний стан домогосподарств України.

Політична та економічна нестабільність, що виникли під впливом становлення ринкових відносин та норм правової держави, призвели до негативних демографічних тенденцій у країні. Сучасна демографічна ситуація характеризується скороченням чисельності населення, негативним природним приростом внаслідок збільшення смертності та скорочення народжуваності, переважанням частки населення похилого віку, дисбалансом у статевій структурі населення, скороченням питомої ваги молоді, яка є основним джерелом формування трудоворесурсного потенціалу країни, тощо.

Негативні явища у демовідтворювальних процесах безпосередньо стосуються домогосподарств. Нині склалася тенденція до зменшення їх середньої величини. Це насамперед відбувається під впливом таких явищ, як

загальне зниження рівня народжуваності внаслідок небажання або відсутності матеріальних чи фізичних можливостей мати дітей, збільшення кількості розлучень, що призводить до зростання чисельності неповних сімей, старіння населення тощо. Аналіз результатів вибіркового обстеження соціально-демографічних характеристик домогосподарств України свідчить, що 2007 р. їх загальна кількість зменшилась на 76,4 тис. порівняно з 2006 роком. Частка домогосподарств, які в своєму складі мають дітей, становила лише 37,7% від загальної їх кількості, причому більшість із них орієнтовані на малодітність (67,9% домогосподарств мали лише одну дитину) [1]. Оцінка динаміки цих показників свідчить про тенденцію їх зміни в негативному напрямі (табл.).

Таблиця

Основні показники демографічної характеристики домогосподарств України у 2003–2007 рр.*

Показник	2003	2004	2005	2006	2007**
Кількість домогосподарств, тис.	17613,0	17633,8	17539,4	17417,5	17341,1
Середній розмір домогосподарств, осіб	2,62	2,62	2,62	2,60	2,60
Склад домогосподарств за кількістю осіб, %:					
одна	22,4	22,4	22,2	25,3	24,5
дві	29,6	30,2	29,3	27,0	27,2
три	23,5	23,3	24,5	22,7	23,9
чотири і більше	24,5	24,1	24,0	25,0	24,4
Домогосподарства, що мають у своєму складі дітей, тис.	6853,8	6561,0	6577,2	6567,0	6538,8
Частка домогосподарств з дітьми, %	38,9	37,2	37,5	37,7	37,7
Частка домогосподарств за кількістю дітей у їх складі, %:					
одна	64,2	65,3	68,9	65,6	67,9
дві	30,5	29,5	27,5	29,7	28,4
три і більше	5,3	5,2	3,6	4,7	3,7

* Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2004 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): Стат. бюлетень / Державний комітет статистики України – К.: Держкомстат України, 2004. – 86 с.; Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2006 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К.: Держкомстат України, 2006. – 72 с.; Витрати і ресурси домогосподарств України у 2005 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Стат. зб. / Державний комітет статистики України – К.: Держкомстат України, 2006. – 418 с.

** За оперативними даними Держкомстату України.

Демографічний фактор сучасного розвитку та життєдіяльності домогосподарств обумовлює не тільки їхній розмір і статеві-віковий склад, а й безпосередньо впливає на формування структури видатків національних домогосподарств, рівень їх забезпеченості, споживчої активності та інше.

Наслідком становлення ринкових відносин є зростання ролі сімей (домогосподарств) у життєзабезпеченні їх членів, а особливо дітей. Сучасні соціально-економічні деформації в країні спричинили суттєве зниження рівня

життя та добробуту більшості домогосподарств України. Їх матеріальне становище залежить не тільки від обсягів доходів, а й від таких соціально-демографічних показників, як статеві-вікова структура членів домогосподарств, кількість дітей у їхньому складі, кількість працюючих, рівень їхньої освітньої та професійної підготовки тощо. Наприклад, якщо у складі домогосподарства є діти, то наслідком цього буде збільшення обсягів сукупних споживчих витрат. За даними Держкомстату України, 2006 р. зафіксовано наступні показники. У домогосподарствах, що не мали в своєму складі дітей, 89,7% усіх сукупних витрат становили витрати, а в тих, що мали дітей – відповідно 91,7% [9]. Але одночасним процесом є, наприклад, зменшення обсягів споживання продуктів харчування в розрахунку на одну особу. Збільшення кількості дітей обумовлює пошквалювання споживчої активності та вимагає додаткових фінансових коштів. У сучасних соціально-економічних умовах сформувалась несприятлива ситуація для багатодітних домогосподарств (низький матеріальний рівень, недоступність необхідного житлового фонду та ін.). За результатами досліджень Держкомстатом України самооцінки домогосподарствами рівня своїх доходів, більша частка оцінюють їх як недостатні навіть для забезпечення належного харчування, характерні саме для багатодітних домогосподарств (9,9% багатодітних проти 3,1% домогосподарств з однією дитиною у 2006 р.) [2].

Домогосподарства є основним середовищем демографічного відтворення, головною ланкою та індикатором соціального розвитку населення. Отже, демографічна ситуація країни є визначальним фактором формування умов розвитку і життєдіяльності домогосподарств. Вона потребує контролюючих та стратегічних дій з боку держави, а саме організованої стимулюючої соціальної політики.

Політика країни спрямовує державний розвиток згідно з усіма аспектами національних інтересів та є визначальним інструментом виконання соціально-економічних завдань у системі загальнодержавного піднесення. Саме через державну політику відбувається реалізація визначеної стратегії розвитку і створення необхідних умов для належного рівня життя населення країни. Отже, соціальна політика повинна спрямовуватись на подолання демографічної кризи в країні та покращення ситуації через піднесення матеріального добробуту населення, а особливо матеріального становища сімей з дітьми; зміцнення правової бази щодо захисту прав матері і дитини; стимулювання демографічних процесів; посилення уваги до гендерних аспектів сімейної політики тощо.

Література

1. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2006 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К.: Держкомстат України, 2006. – 72 с.

2. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств у 2007 році. <http://www.ukrstat.gov.ua>.